

מדריך להוראת ספר שמואל

פרק א. נושא ראשון: (פסוקים א-ח)

בבית יהודי בתקופת השופטים

המחנך: תחילת ספר שמואל נכתב על ידי שמואל הנביא, שכתב את ספר שופטים, לפני כשלושת אלפים שנה. בפרק הראשון של הספר יש לנו הזדמנות להיכנס לבית משפחה יהודית, בית אלקנה אבי שמואל.

מה הדברים שאנו רואים כאן?

תלמידים עונים תשובות שונות: א. ריב בין נשים; ב. לאלקנה שתי נשים; ג. אלקנה אוהב אשה אחת ולא את השניה.

המחנך: כן, ככה זה נראה לאלו שלא מתעמקים בלימוד הנביאים הראשונים ובפרט אם לומדים את הנביאים שבכתב ללא "תורה שבעל פה".

ספרי הנביאים הראשונים כתובים בלשון פשוטה, היוצרת רושם שאף העניין פשוט. אולם אנו נראה שאין הדבר כן. אף את ספרי הנביאים הראשונים אי אפשר להבין בלי מה שנאמר עליהם בתורה שבעל פה, בגמרא ובשאר ספרי חז"ל. זאת תוכלו לראות אף מן השאלה הבאה:

אולי תוכלו להבין מתוך הספר מי היתה האשה הראשונה של אלקנה?

תלמידים מביעים השערות שונות. הדעה הכללית היא שחנה היא הראשונה מפני שנזכרה ראשונה.

המחנך: כן, צודקים אלה האומרים שחנה היתה הראשונה כי כן נאמר בדברי חז"ל. עתה עלינו לשאול: אם חנה היתה אהובה על אלקנה, למה לקח אשה שניה?

תלמיד אחד עונה: מפני שכך היה המנהג באותם הימים.

המחנך: זה לא כל כך נכון אף ביחס לאנשים אחרים. אנו רואים בתנ"ך בכל התקופות הבאות שיש לכל האנשים אשה אחת בלבד, רק למלכים ולאנשים אחרים, שהיתה להם אפשרות והם היו מעוניינים במשפחה גדולה מאד היה יותר מאשה אחת. ביחס לאלקנה מסתבר כי עשה כן משום שחנה היתה עקרה, על כן לקח אשה שניה, אולי בהסכמתה, כדי שיהיו ילדים בבית.

יש בתורה דבר דומה שבעל לקח אשה שניה בהסכמת הראשונה לטובת שניהם. מי זה היה? תלמידים רבים מצביעים: כן כן, כך הלא עשה אברהם אבינו בעצת שרה (בראשית טז ב).

תלמיד אחר: אף שם היתה אחר כך מחלוקת.

המחנך: כאן שוב באה התורה שבעל פה לעזרתנו. בגמרא מוסבר שהיה לפנינה טעם חשוב לריב עם חנה. אולם היא עשתה זאת בצורה בלתי מתאימה. אף לגברים קשה להתנהג כראוי בעת תחרות, מתיחות ורוגז, כל שכן לנשים, שהן רגשניות וקשה להן להשתלט על עצמן. נעייין נא בספר ונראה שמה נמצא את נימוקי פנינה. קראו פסוקים ג-ז וראו האיך התנהגה חנה בזמן שעלו לרגל בחגים.

תלמיד: היא תמיד בכתה.

המחנך: אם בביתכם יתפרץ בבכי אח צעיר בעת ארוחת חג או בזמן שיש אורחים בבית, מה תגידו עליו? מה תאמרו על דודה שאין לה ילדים שתבכה בעת שכולם שמחים בחג?

כאן יתן המחנך זמן לתלמידים להביע דעות שונות ולבסוף ישאל: אם כן, מי צדק, חנה או פנינה? שוב תהיינה תשובות שונות. בנות אולי יצדיקו את חנה המסכנה. המחנך ישתדל לשלב כאן שאלות של בקיאות: עוד איזה עקרונות ידועות לכם, מהתנ"ך, שהיו מרות נפש (רחל ובמקצת אף שרה). זה טבעי מאד אף לנשים צדקניות. אולם בכל זאת זה קורם קושי רב לשאר בני משפחה. דבר זה הרגיז את פנינה. אולם עלינו לראות מה עושה אלקנה, ראש המשפחה.

תלמיד: הוא מצדיק את חנה משום שהוא אוהב אותה.

מורה: הוא מצדיק אותה משום שהיא צודקת. פנינה איננה מבינה לנפש אשה סובלת.

תלמיד: אולם היא לא רוצה שיעציבו את ילדיה בחג. כשילדים שומעים אשה בוכה גם הם בוכים.

זה מאד לא טוב כשיש מישהו שבוכה בזמן שצריכים לשמוח. זה מרגיז מאד.

המחנך: אולם אף אז יש להיזהר להתנהג ככל האפשר בעדינות. פנינה, לפי מה שתקראו ברש"י נהגה לא כל כך בעדינות. לא כן עשה אלקנה. איש סובל וכל שכן אשה זקוקים לאהבה לעידוד. כך עושים הורים, כך עושים אף מורים עם ילדים חלשים וסובלים.

אולם לפעמים צריכים אף להתנהג ביד חזקה עם אנשים המפריזים להתאונן ברבים על צערם, אף עם ילדים הבוכים יותר מדי.

על כן לא הפריע אלקנה לפנינה שדרשה מחנה להתפלל במקום לבכות ולאפשר למשפחה לשמוח בחגים. אף בימות החול דרוש שקט בבית. אולם הוא עצמו ניסה להשקיטה באהבה יתירה, במתנות, הוא חיזקה בכל האפשר. שתי שיטות אלו כשרות ונכונות, כל אחת במקומה ובזמנה ובמידה הראויה. לא טוב להראות תמיד אהבה בלבד. אתם יודעים זאת יפה. אם

ההורים רק יחבבו אתכם לא תשמעו בקולם, תתפנקו יותר מדי. אם תמיד יכעיסו אתכם וידרשו להתנהג בדייקנות ובסדר גמור ויענישו אתכם אף זה יהיה לא טוב. בקיצור: מה שאנו רואים בבית היהודי בתקופת השופטים הוא מצער במקצת, אולם יש רקע רוחני חשוב לכל המתרחש בו ויש בו ללמד הרבה לדורות. על כן זה נכתב לדורות.

נושא שני: פרק א, פסוקים ט-כ

חנה מטיבה את דרכה ומתברכת בבן

המחנך: בשיעור הקודם אמרנו שחנה נהגה שלא כראוי בזה שבכתה הרבה ליד שולחן החג ולא אכלה. עיינו בפסוקים שלפנינו והביאו ראייה לכך. אני אסייע לכם למצוא זאת. איזה מלים מיותרות לכאורה בפסוק ט.

תלמיד: "ותקם חנה אחר אכלה", בחגים הקודמים לא אכלה אולם בחג הזה כן אכלה.

המחנך: נכון מאד. חנה הכירה שפנינה צודקת כי אין לבכות בעת סעודת חג וברבים בכלל. היא יצאה למצוא לה פינה נסתרת היכן לשפוך את מרי שיחה. היא עשתה בדיוק כפי שפנינה דרשה ממנה "למען הרעימה", כמו שרש"י מביא בשם חז"ל: שתתפלל לפני ה', ולא תבכה בפני אנשים שאין בידם לעזור לה.

אולם האם מצאה חנה מקום שקט ובלתי מופרע לבכות שם?

תלמיד: לא, כאן מצאה עלי הכהן וגער בה במלים קשות.

תלמיד אחר: אני לא מבין, כיצד יכול היה עלי להעליב אותה כל כך ולקרוא לה בשם שכורה.

המחנך: דבר זה היה בחג וכפי הנראה רגילים היו לשתות יין וזה לא היה רע, כי לא נהגו ישראל כשיכורים הגסים שהשיכרות גורמת שיעשו מעשים בלתי הגונים. בדרך כלל היו מתגברים על בלבול הדעת הנגרם על ידי שיכרות או שהיו הולכים לישון. זה מה שביקש עלי מחנה.

אולם אפשר שעלי נהג דוקא בעדינות כלפי חנה. עלי ראה את חנה ואף חנה ראתה שהוא נמצא בבית המקדש. בכל זאת נעמדה לבכות כששפתיה נעות וקולה לא יישמע. היא נראתה כאשר משונה מאד, אולי בלתי שפויה בדעתה שנטשה את משפחתה והתנהגה במקום הקדוש שלא כראוי כי אין לבכות בחג ובפרט במקום קדוש ובסמוך לכהן הגדול. כדי שלא להעליב אותה יותר מדי האשים אותה בשיכרות, דבר שיתכן היה כי יקרה בחג ולא קרא לה בשם שהיתה ראויה לו. יותר מזה. את עלי אפשר להבין, כי עליו להקפיד שיתנהגו במקדש כהלכה, אולם את חנה קשה להבין. האם היא ענתה לעלי כפי שצריכים לענות לכהן גדול ולשופט, אף אם הוא עושה דבר שנראה בעינינו בלתי מתאים? האם אין דבריה תקיפים מדי: לא אדני וגו'.

תלמיד: הלא היא מתנצלת ומדברת כמתחננת: "אל תתן את אמתך לפני בת בליעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי". . .

המחנך: נכון, אולם ראשית דבריה קשים מאד מפני שחנה היתה אשה חשובה מאד ונחשבת נביאה. היא התרגשה מאד לשמוע שהכהן הגדול והשופט חושד בכשרים ואינו מכוון לאמת. ראו מה שרש"י מביא מדברי הגמרא בפירוש המלים "לא אדני".

תלמידים: זה עוד יותר גרוע. איך היא אומרת לכהן הגדול והשופט: גלית בעצמך שאין רוח הקודש שורה עליך. . .

המחנך: נכון, אילו היתה נפשה של חנה שקטה בודאי לא היתה אומרת כן. אף עתה היא ממרת להתנצל. אולם מה שחשוב לנו להדגיש כאן הוא, שבכל זאת אין עלי כועס על דבריה העזים וממהר לפייסה ולברכה.

הערה: יש מקום להאריך בנושא זה ולברר את מקור השינוי ביחסו של עלי, שתחילה חשב אותה לשיכורה ומיד הוא מודיע לה שהיא ראויה לנס גדול. ראה "דעת סופרים" לפרק זה. אולם אם התלמידים עצמם אינם מעוררים את הבעיה הזו יחליט המחנך אם כדאי להאריך עוד בפרק זה מקוצר הזמן.

פרק ב נושא ראשון (א-ד)

שירת חנה

שירת חנה היא מקיפה ביותר וכוללת יסודות אמונה רבים מאד ואף בעיות אישיות.

שיעור ראשון

הויכוח בין חנה לפנינה בלשון שירית

המחנך: עיינו בפרק א ותמצאו כנגד איזה מצב נפשי של חנה מכוון החלק הראשון של פסוק א בשירת חנה.

תלמידים מצביעים: וחנה היא מדברת על לבה, מתוך לבה המר (א יג); אשה קשת רוח אנכי (שם, טו).

המחנך: כן, ככה זה היה לפני כן. אולם עתה עלץ לבה, עליצות הוא שם לשמחה הנובעת באופן טבעי, ללא כל התאמצות לשמות, כי האדם מלא ספוק. לפני כן היתה חנה מתהלכת מדוכאת, עצובה, עתה היא מתהלכת בשמחה וראשה מורם.

תלמיד: מי הם האויבים שחנה מדברת עליהם?